

## A rabul ejtett Ukrajna

Nem könnyű ukránnak lenni. Nemcsak azért, mert Ukrajna – miközben Európa egyik legnagyobb és legnépesebb országa – nagyon szegény, de azért is, mert felettébb megosztott, vagy legalábbis az volt a 2014-es válságig. Ezt a még ma is közel 600 ezer négyzetkilométernyi országot ugyanis olyan területek alkotják, amelyek évszázadokon át különböző birodalmak felügyelete alatt álltak, így nem meglepő, hogy a történelmi emlékezet ugyanarról az eseményről, avagy korszakról egészen mást őrzött meg az ország nyugati és keleti részén élők körében. Épp ezért minden olyan kísérlet, amely a modern ukrán politikai nemzetet és annak identitását a történelmi emlékezetre alapozva próbálja megteremteni, mint ahogy próbálta tenni ezt a 2004-es „narancsos forradalom” után az akkor megválasztott ukrán elnök, Viktor Jusczenko, csak kudarccal zárulhat, mert nem egyesíti a nemzetet, hanem megosztja. A 2005 elején beiktatott elnök, aki a nyugatos tábor vezetőjeként került a posztra, jobban tette volna, ha a főlősleges emlékezetpolitikai konfliktusok provokálása és a NATO-csatlakozás forszírozása helyett inkább az országot rabul ejtő oligarchikus rendszer felszámolásán és az országnak az Európai Unióhoz való közelítésén dolgozott volna. Egyik feladat teljesítése sem lett volna könnyű, de irreális sem volt. Mindkettő erős társadalmi támogatottságot élvezett. Ennek ellenére Jusczenko a köny-

nyebb utat választotta, és olyasmikkel kezdett el foglalkozni, amelyekről azt feltételezte, hogy egyszerűbben elérhetőek. De, mint utóbb kiderült, egyáltalán nem ez volt a helyzet. Az emlékezetpolitikai csaták csak arra voltak jók, hogy a politikai közösség megosztottságát, a disszenzust erősítsék. A NATO-csatlakozás ügyében pedig a „narancsos tábor” soha nem tudott egyharmadnál nagyobb társadalmi támogatottságot elérni. Az ukránjai polgárok többsége – legyenek azok ukránok vagy oroszok – világosan látta, amit elnökük nem látott vagy nem akart látni, hogy országuk NATO-tagsága az orosz vezetés számára olyan vörös posztó, amit nem érdemes előtte lengetni. Ők ugyanis józan módon úgy akartak Moszkvától egyre távolabb kerülni, hogy közben a lehető legkevésbé bőszítsék fel a birodalmi sebeit fájlaló Oroszországot. Az ukránok többsége már ekkor sokkal inkább érezte követendő mintának a lengyelek, mintsem az oroszok példáját. Hiába volt már ekkor Oroszország jóval gazdagabb, mint Ukrajna – köszönhetően a globális energiakonjunktúra Moszkva számára kedvező változásainak –, az orosz modell mégsem tűnt vonzónak. Jusczenko valószínűleg azért sem lehetett sikeres elnöke Ukrajnának, mert pénzügyi szakemberként nem értette meg az ukránok vágyait, akik többsége – legalábbis a közvéleménykutatások tanúsága szerint – már a kétezres évek elején elköteleződött az EU-felé való közeledés programja

mellett. Nagy részük nyilván nem volt tisztában azzal, hogy mindez milyen komoly áldozatokkal jár, de az ország politikai vezetésének épp az lett volna a feladata, hogy elmagyarázza ezt. Annál is inkább kötelessége lett volna ezt megtenni, mert ennek a célnak az elérése és a politikai közösség ennek érdekében történő mozgósítása lehetett volna az az alap, ami közös identitást adhatott volna az Ukrajnában élő megannyi etnikumnak, ukránoknak, oroszoknak, lengyeleknek, románoknak és magyaroknak.

A Jusczenkót 2010 elején leváltó Janukovics idején az identitás kérdése háttérbe szorult, az új elnökek ez mellékes ügynek tűnt. De még ő is – akit sokan nem kevés leegyszerűsítéssel hajlamosak voltak az oroszok embereként elkönyvelni – érezhette, hogy Ukrajna jövője nem Keleten, hanem Nyugaton van. Ha nem így gondolta volna, akkor nehéz lenne magyarázatát adni annak, hogy miért fogadta el az Európai Unióval kötenődő társulási szerződés aláírásának előfeltételeként az EU által összeállított politikai reformcsomagot. Sőt, nemcsak hogy elfogadta, de nagy részét teljesítette is. Janukovics azonban foglya maradt korrupt, nepotista, rosszul kormányzó rendszerének. Semmi olyat nem tett, ami változtatott volna ezen. Bár a 2013-as őszi ukrajnai válság közvetlen kiváltója kétségtelenül a társulási szerződés aláírásának elhalasztása volt, de az akkor felszínre törő elementáris tiltakozás már nemcsak ennek szólt, hanem a Janukovics vezette rendszer egészének. Az oroszok erőszakos beavatkozása – a Krím annektálása és a kelet-ukrajnai megyék fellázítása – pedig azzal a következménnyel

járt, hogy rövid időn belül olyan, nem etnikai alapú nemzeti egység jött létre, amelynek létrehozásával már jó ideje próbálkoztak, de hiába. Ebben a konfliktusos helyzetben az is rövid időn belül kiderült, hogy az Ukrajnában élő, magukat etnikai oroszoknak tekintő, kettős – orosz és ukrán – kulturális identitású emberek többségét sem lehet lojalitásváltásra bírni. A kelet-ukrajnai események világosan megmutatták, hogy az Ukrajnában élő oroszok nagy része nem állt át, és lett a Moszkvából irányított „orosz tavasz” híve. A többéves konfrontáció azonban egy idő után megtévesztette a 2014-es politikai fordulat után megválasztott Petro Porosenkót és környezetét. Az ukrán társadalom többsége ugyanis 2019-re belefáradt a prolongált háborúba, és identitását egyáltalán nem szerette volna az orosz–ukrán konfliktus logikájához kötni. Ebből a szempontból rendkívül tanulságosak a moszkvai Levada Központ és egy ukrajnai társintézet által végzett közvélemény-kutatások eredményei. Ezek az egymás megítélésével foglalkozó felmérések ugyanis évek óta azt mutatják, hogy az ukránok – hiába, hogy az oroszok annektálták területük egy részét, és beavatkoznak Kelet-Ukrajnában számtalan módon – sokkal jobb véleménnyel vannak az oroszokról, mint azok az ukránokról. Ez nyilván abból is fakad, hogy míg Oroszországban a politikailag értékes médiatér szigorú és közvetlen kormányzati felügyelet alatt áll, addig Ukrajnában erről szó sincs, mivel a médiatér meg van osztva az oligarchikus csoportok közt. De ezen túl valószínűleg az is közrejátszik ebben, hogy az ukránok jelentős részének önképében Oroszországnak messze nincs olyan fontos szerepe,

mint amilyen van Ukrajnának az oroszok megsebzett birodalmi öntudatában.

A nemrég megtartott ukrainai elnökválasztás az ukrán identitás szempontjából is fordulatot sejtet. Úgy tűnik, az ország új vezetője és környezete nem a múltban, a közös nyelvben, de még csak nem is az ukrán egyház nemrég elnyert autokefalitásában keresi az ukrán identitás alapját, hanem jól körülhatárolható jövőbeli politikai célok közös elérésében. Az e változásban rejlő hosszabb távon jelentkező kockázatokat mintha mind ez ideig nem vették volna észre Moszkvában. Az orosz vezetés ugyanis – rövid távú céljaira koncentrálva – nagyon elégedett az ukrainai elnökválasztás eredményével, már csak azért is, mert a kampányidőszakban magatartását lényegében egyetlen cél határozta meg, hogy Porosenko eredménye minél rosszabb legyen. És az is lett. A Kreml várakozásai jórészt teljesültek, még ha nem is abban a formában, mint ahogy azt remélte. Az orosz vezetés ugyanis bízott abban, hogy az addigi elnök még a második fordulóra se fog bejutni, mint ahogyan történt ez 2010-ben a narancsos forradalom nyomán hatalomra került Viktor Juscenkóval. Porosenko azonban erős hajrával be tudott jutni a második fordulóra, de ott valóban nagyon kikapott. Ez nyilván tetszett Moszkvának, de a teljes sikert mégiscsak az jelentette volna, ha az addigi elnök helyére emberük, a Kelet-Ukrajnában népszerű Jurij Bojko került volna. Kétségtelenül figyelmet érdemlő eredményt ért el, de az még így is kevés volt a második fordulóhoz. Moszkvának azért lett volna fontos Bojko – és a mö-

götte álló nyíltan oroszbarát Viktor Medvedcsuk – relatív sikere, mert az jelentősen megnövelte volna pártja, az Ellenzéki Platform – Az életért formáció esélyét a júliusban esedékes parlamenti választáson. Ha ugyanis ez a nemrég alapított párt sikerrel szerepel a megmérettetésen, könnyen alakulhat ki olyan helyzet, hogy Bojko pártja a Rada elnöki székébe segítheti a Putyinnal közeli kapcsolatot ápoló Medvedcsukot, miközben ő maga – együtt néhány párttársával – az új kormány tagja lehet. Annak ellenére, hogy Bojkonak nem sikerült a második fordulóra kerülnie, pártjának továbbra is komoly esélye van a jó szereplésre. Pillanatnyilag ugyanis az Ellenzéki Platformot mérik a második legnépszerűbb pártnak (16 százalék). Egyedül Zelenszkij ugyancsak nemrég alapított pártja, a Nép Szolgája előzi meg (26 százalék). Mindeközben a volt elnök, Petro Porosenko blokkja a harmadik legnépszerűbb erő (14 százalék).

A Rada-választás tétjei nagyok, mert a most megválasztott elnöknek egyáltalán nem közömbös, hogy júliusban milyen erőviszonyok alakulnak ki a parlamentben. Azért sem mindegy, mert Ukrajnában – ellentétben az oroszországi gyakorlattal – nem az elnök akaratának függvénye, hogy ki alakíthat kormányt, a parlamenti erőviszonyok döntenek. Zelenszkij elnöki munkáját alapjaiban határozza majd meg, hogy ki tud koalícióképes többséghez jutni. Ha az új elnök pártja és még néhány vele együttműködni kész kisebb frakció kerül ebbe a helyzetbe, az jelentősen megerősítheti Zelenszkijt. Ha viszont ez nem sikerül, akkor nehéz idők várnak mind a most megválasztott elnökre, mind Ukrajnára. Egyelőre

még az sem elképzelhetetlen, hogy Bojko – pártja esetleges jó eredményének köszönhetően – az új parlament befolyásos tényezője lesz, ami egyben azt is jelentené, hogy Oroszország a törvényhozáson keresztül is befolyásolni tudja majd az ukrán belpolitikát.

A Kreml Zelenszkij eredményét annak tulajdonítja, hogy az ukránok belefáradtak a háborúba, és szeretnék, ha Kijev változtatna Oroszországpolitikáján. Ez részben valószínűleg így is van, vagyis akik Zelenszkijre szavaztak, azok többsége abban bíz, hogy javulni fog a két ország viszonya. Az ukránok többsége valóban belefáradt a háborúba. Nem akar több konfliktust, ugyanakkor a békét nem a Kreml feltételei alapján szeretné megkötni. És bár nyugtalanítja őket az elhúzódó háború, mégsem itt várják el a gyors változást. Lehet, hogy elvárnák ugyan, de ahhoz elég józanok, hogy tudják, nagyon szűk az a mezsgye, ahol elnökük haladhat. Épp ezért máshol várnak eredményeket. A kijevi nemzetközi szociológiai intézet, a KMISZ felmérése szerint az ukránok 39 százaléka abban bíz, hogy az elnök már a beiktatását követő első száz nap alatt jelentősen csökkenteni fogja a kommunális szolgáltatások díját. Sokan várják tőle azt is, hogy kampányígéretének megfelelően megszünteti a képviselők, a bírák és az államfő mentelmi jogát. Az ukránok többségének ugyanis elege van korrupct vezetőiből és bíráiból, akik mindeddig könnyen bújhattak mentelmi joguk mögé. A megkérdezettek közel harmada pedig azt szeretné, ha elkezdődne a legnagyobb visszhangot kiváltó korrupciós ügyek kivizsgálása, és megszületnének az első ítéletek. Egy másik közvélemény-

kutató intézet, a Demokratikus Kezdeményezés Alapítvány felméréséből pedig azt lehet tudni, hogy Zelenszkij támogatóinak táborát 57 százalékban olyanok alkotják, akik Ukrajnát az Európai Unió tagállamai közt szeretnék látni. Ugyanakkor ebben a körben a megkérdezettek mindössze 37 százaléka támogatja Ukrajna NATO-tagságát, és ugyanennyien vannak azok is, akik az ország semlegessége mellett állnak ki. Ugyancsak meglepő, hogy a Zelenszkij-hívek csaknem harmada nem szeretné, ha Ukrajna bármilyen integrációs szervezethez csatlakozna, vagyis számukra mindennél fontosabb országuk külpolitikai alanyiségének minél teljesebb megőrzése. Mindebből az olvasható ki, hogy azok, akik Zelenszkijre szavaztak, leginkább azt várják tőle, hogy a „rabul ejtett” állami intézményeket szabadítsa meg a korrupct elittől, és teremtsen olyan helyzetet, amelyben érvényesül minden állampolgár törvény előtti egyenlősége. Kérdéses azonban, hogy ha még akarná is mindezt az új elnök, képes lesz-e szándékát keresztülvinni. Ez azért is joggal merül fel, mert már a kampány idején is sokan Zelenszkij szemére vetették az ország egyik leggazdagabb és leginkább befolyásos oligarchájával, Igor Kolomojszkijjal ápolt szoros kapcsolatát. Nyilván az idő fogja megmutatni, hogy az elnök mennyire autonóm személyiség, vagy épp ellenkezőleg, csupán eszköz Kolomojszkij kezében.

Mit lehet tehát várni Volodimir Zelenszkijtól? Azt mindenképpen, hogy visszafogottabbá teszi az Oroszországgal kapcsolatos hivatalos ukrán retorikát. Már csak azért is számítani lehet erre, mert Ukrajna messzemenően érdekelt a két ország

kapcsolatainak rendezésében, még ha ez rövid távon csak néhány területen képzelhető is el. Ilyen terület lehet például a két ország közti közvetlen légi közlekedés újraindítása vagy az Ukrajnán áthaladó teherszállítási tranzitforgalom helyreállítása. Kijev abban is érdekelt, hogy a számos kölcsönösen elrendelt szankció közül egyre több szűnjön meg. Mindez nem azt jelenti, hogy vissza lehetne térni a 2014 előtti helyzethez, de azt igen, hogy bizonyos vonatkozásokban mégiscsak enyhüljön a két ország viszonya. Az azonban kizárt, hogy Zelenszkij elismerje a Krím félsziget feletti orosz szuverenitást. De facto nyilván tudomásul veszi, de ennél többről nem lehet szó. Az azonban nagyon is elképzelhető, hogy az a fajta szigorú korlátozása az orosz és a többi nem ukrán nyelv használatának, ami komoly bel- és külpolitikai feszültségforrás, Zelenszkijnek köszönhetően belátható időn belül hatályát veszti. Erre elnökjelöltként a kampányban többször is utalt. És még az sem zárható ki, hogy az ukrán–orosz kulturális kapcsolatokban is elindul valamilyen lassú olvadás. Ezekre a lépésekre, már ha azokra valóban sor kerül, Moszkva – jóindulatát bizonyítandó – például azzal reagálhat, hogy szabadon engedi a Kercsi incidensben letartóztatott és máig fogva tartott ukrán matrózokat. A legfrissebb hírek azonban nem éppen reménykeltők. Moszkva egyelőre ragaszkodik ahhoz, hogy szülessen meg ügyükben az orosz bíróság döntése, és csak ez után lehet szó esetleges átadásukról.

Az igazán komoly problémát a két kelet-ukrajnai szakadár terület helyzetének rendezetlensége jelenti. Zelenszkij a kampányban felvetette

a luhanszki és a donyecki szakadár vezetőkkel való közvetlen kapcsolatfelvétel lehetőségét, de rövid időn belül visszakozott. Helyette arról kezdett el beszélni, hogy Moszkvával kell tárgyalni, de csak nyugati közvetítők jelenlétében. Az utóbbi kapcsán még azt is megjegyezte, hogy az úgynevezett „normandiai formátumot” – amelyben az ukrán és az orosz elnök mellett a német kancellár és a francia elnök van jelen – át kellene alakítani „budapestivé”. Az utóbbi alatt nyilván azt értette, hogy annak munkájában az 1994 decemberében elfogadott „budapesti memorandum” aláíróinak, vagyis Ukrajna, Oroszország, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok vezetőinek kellene részt venniük. Ezt az „átalakítást” azonban aligha fogadja el Moszkva. Próbálkozhat ugyan Zelenszkij a minszki megállapodásból való kihátrálással, de ezzel azt is kockáztatja, hogy bizonytalanná válik az ahhoz kötött Oroszországot sújtó szankciók jövője is. A minszki megállapodással kapcsolatos ukrán elégedetlenség jórészt érthető, hiszen 2015 februárjában egy olyan megállapodás született, amely Oroszországot nem tekinti a kelet-ukrajnai konfliktus részesének. Ebbe a német kancellár és a francia elnök minden bizonnyal azért ment bele, mert legfőbb céljuk a fegyveres összecsapások mielőbbi lezárása volt. Ennek viszont az lett az ára, hogy egy olyan megállapodás született, amelyről már az aláírásakor sejteni lehetett, hogy a benne foglaltakat aligha fogják teljesíteni.

Az sem valószínű, hogy Zelenszkij és csapata hajlandó lesz a „normandiai négyek” párizsi csúcstalálkozóján elfogadott úgynevezett „Steinmeier-formulát” követni. Ha

ezt tenné, akkor a szakadár köztársaságok területén egy külön törvény alapján választást kellene tartani, és mindkét „népköztársaságnak” – a luhanszkinak és a donyeckinek – a választás napján ideiglenes jelleggel különleges státuszt kellene nyernie, majd miután az EBESZ megfigyelői igazolják a választások tisztaságát, a különleges státuszhoz állandó jelleget kellene öltetnie. Moszkva ugyan nagyon szeretné, ha ezt a választást legkésőbb 2020 őszén, az ukrajnai helyhatósági választással párhuzamosan megtartanák. Erre azonban nincs esély. Zelenszkij és környezete aligha fogja elszánni magát arra, hogy az ukrán alkotmányban rögzítse a két szakadár köztársaság különleges státuszát. És valószínűleg arra sem lesz hajlandó, hogy a szakadárokat amnesztiában részesítse, ahogy arra sem, hogy elfogadja a két szakadár terület fegyveres testületeinek és bíróságainak Kijevtől való függetlenségét. Ha ugyanis mindezt az új elnök elfogadná, azzal csak egy újabb súlyos belpolitikai konfliktust generálna. Annak is kevés az esélye, hogy Moszkva lemondjon a Minszk-2 megállapodás betartatásáról. Mindközben semmi nem utal arra, hogy a Nyugat vagy Kijev valamilyen „nagy alkut” készülne felajánlani. Olyan alkut, amelyben az ukrán vezetés a kelet-ukrajnai szakadár területek „visszaadásáért” cserébe elismerné Oroszország szuverenitását a Krím felett, és garantálná Ukrajna semlegességét.

Moszkvának egyelőre tökéletesen megfelel a jelenlegi patthelyzet, leszámítva persze azt a fontos körülményt, hogy mindaddig, amíg fennáll az orosz–nyugati szembenállás, Oroszországnak semmi esélye nincs

arra, hogy gazdaságának növekedése lendületet vegyen. Ez a gazdaság ugyanis az ukrajnai válság kezdetétől jóval lassabban növekszik, mint növekedett az azt megelőző években. Beszédes, hogy míg az utolsó tizenöt évben – és ebben részben benne van Putyin első két elnöki ciklusának imponálóan gyors GDP-gyarapodása is – az orosz gazdaság növekedése csak 20 százalékkal volt kisebb, mint a globális átlag. Az utolsó öt évben pedig – vagyis azokban az években, amikor Moszkva beavatkozott az ukrajnai válságba, és annak következményeként drámaian elszigetelődött – növekedése már csak a világtalag fele volt. 2000 és 2008 között, amikor az orosz gazdaság feltűnően gyorsan nőtt, az ország exportbevétele 2200 milliárd dollár volt. Ám hiába nőtt valutabevétele a következő kilenc évben 4000 milliárd dollárra, a gazdaság éves átlagos növekedése már csak töredéke volt az egy évtizeddel korábbiak. Vagyis Oroszország egy ideje nem felzárkózóban, hanem újra leszakadóban van, és ezen még növekvő exportbevételei sem tudtak változtatni. Ahhoz ugyanis, hogy újra elinduljon felzárkózása, az országnak minimum évi 5 százalékos GDP-növekedésre lenne szüksége. Ettől azonban egyelőre nagy távol van. Az orosz gazdaság ugyan 2017-et és 2018-at is – az azokat megelőző két év recessziója után – már növekedéssel zárta, de annak dinamikája továbbra is nagyon szerény, és ez a helyzet minden jel szerint a következő hat-hét évben is fennmarad. Vagyis egyelőre semmi nem utal arra, hogy leszakadását meg tudná állítani. Így aztán ugyanúgy folytatódnak az elfecsérelt évek, ahogy az elmúlt évtizedben is. Az orosz gazdaság teljesítménye ugyan-

is 2017-ben ugyanakkora volt, mint 2007-ben.

Andrej Illarionov, Putyin egykori gazdasági főtanácsadójának számításai szerint az orosz gazdaság 1998 szeptembere és 2008 júliusa között – vagyis az orosz államesődés és a globális válság oroszországi begyűrűzése közti csaknem tízéves periódusban – 101,7 százalékkal nőtt, vagyis lényegében megduplázódott. Ezzel szemben 2008 augusztusa és 2019 márciusa között mindösszesen 3,5 százalékkal. Ez azt jelentette, hogy míg az első időszakban a GDP évente átlag 7,4 százalékkal, addig a második periódusban mindössze 0,3 százalékkal nőtt. Ez a drámai teljesítménycsökkenés csak részben írható a 2008–2009-es globális válságra. Abban a krími annexió nyomán előállt elszigetelődésnek éppúgy komoly szerepe volt. Ezt látszanak alátámasztani az oroszországi közvetlen külföldi működőtőke-befektetésekre vonatkozó adatok is. Azok értéke Putyin első elnöki évében, vagyis 2000-ben még csak 2,7 milliárd dollár volt, ám második elnökségének végére értékük már 75 milliárd dollárra nőtt. Vagyis azokban az években, amikor az orosz politika kereste a nyugati világgal való kiegyensúlyozott kapcsolatokat, az ország vonzó befektetési célpontnak tűnt. A globális válság következtében ugyan jelentősen visszaesett a külföldi befektetések értéke, de 2013-ra nagyságuk újra jelentősen megnőtt, olyannyira, hogy értékük ismét megközelítette a 70 milliárd dollárt. Ám ahogy elkezdődött Moszkva ukrainai beavatkozása, a külföldi akvizíciók is jelentősen visszaestek. Értékük 2014-ben már csak 22 milliárd dollár volt, 2015-ben pedig ennek kevesebb mint harmada. 2016-

ban viszont – köszönhetően annak, hogy 10,5 milliárd euróért eladták a Rosznyefty részvényeinek ötödét – a beáramló külföldi működő tőke értéke 33 milliárd dollárra nőtt. Tavaly azonban még a 2 milliárd dollárt sem érte el, vagyis Oroszország befektetési szempontból ma kisebb vonzerővel bír, mint 2000-ben, közvetlenül a jelceni korszak lezárulásakor.

De nemcsak ezek az adatok bizonyítják, hogy Oroszország nem járt jól az ukrainai beavatkozással és a Krím annektálásával. Lehet, hogy a putyini rezsim átmenetileg stabilizálni tudta helyzetét, de 2017 ősztől egyre több jel utal arra, hogy az orosz társadalmat rabul ejtő „miénk a Krím”-eufóriája elillanóban van. És ez jelentős mértékben annak következménye, hogy az emberek egyre inkább érzik az ukrainai válság kapcsán konfrontatívvá váló orosz külpolitika árát. Mindez elég pontosan számszerűsíthető is, ahogy ezt az orosz jegybank korábbi alelnöke nemrég meg is tette. Szergej Alekszassenko ugyanis kiszámította a Krím elcsatolásával előállt új helyzet orosz költségvetést terhelő következményeit. E szerint ennek a 27 ezer négyzetkilométernyi területnek a megszállásával, amely mindössze 0,15 százaléka Oroszország összterületének, az orosz központi költségvetésnek igen jelentős pluszkiadásai keletkeztek. Már 2014-ben 55 milliárd rubelt kellett az orosz pénzügyminisztériumnak elkülönítenie az addig az ukrán központi büdzsé által fedezett feladatok finanszírozására. A következő években ez a tétel egyre csak nőtt. Moszkva egyrészt kénytelen volt lényegesen növelni a költségvetési szférában dolgozók bérét, másrészt jelentős összegeket kellett fordítania a félsziget szociális

és kommunális infrastruktúrájának javítására. Ez azt jelenti, hogy idén az orosz központi költségvetés már 150 milliárd rubelt biztosít a Krím félszigetnek, miközben az elmúlt öt év alatt dotáció, szubvenció és más vissza nem térítendő juttatás formájában 580 milliárd rubelt költött új szerzeményére. És arról se feledkezünk meg, hogy a félsziget mellett ott van Szevasztopol is, az Oroszországi Föderáció önálló szubjektuma. Finanszírozása a Krímtől független költségvetési tétel, amelynek összértéke az elmúlt öt évben 120 milliárd rubel volt. Vagyis Moszkva közvetlen költségvetési kiadásai a két új szövetségi szubjektum tekintetében együttesen 700 milliárd rubelt tettek ki. Joggal lehet persze erre azt mondani, hogy a központi költségvetés erről a két területről jelentős mennyiségű adót szed be. Ráadásul ez az adómenyiség a Krím esetében az elmúlt években rendkívül gyorsan nőtt. Ez ugyan igaz, de ennek elsősorban az volt az oka, hogy a félszigeten az oroszországi átlagot messze meghaladó mennyiségben valósítottak meg jelentős állami beruházásokat. Ám mindezek ellenére a Krím „működését” 75-77 százalékban továbbra is a központi költségvetés fedezi, míg Szevasztopol esetében ez a mutató 60 százalék körüli.

A központi költségvetés közvetlen kiadásain túl a félsziget kapcsán más, közvetett kiadások is terhelik Oroszországot. Ilyen tételt képeznek a nyugdíjak. A Krím és Szevasztopol 2,2 milliós lakosságából 660 ezren nyugdíjasok. 2014 óta az ő nyugdíjukat is az orosz nyugdíjalapnak kell állnia. Ez az elmúlt öt évben további 200 milliárd rubelnyi kiadással járt. Ha mindezt összeadjuk, már

900 milliárd rubelnél tartunk. És ha mindehhez még hozzávesszük az állami vállalatok politikailag irányított beruházásait, különböző infrastrukturális fejlesztéseit, mint amilyen a félszigetet Oroszországgal összekötő villamosvezeték-rendszer, a Kubany–Krím gázvezeték, a Siemens-turbinákat illegálisan felhasználó krími hőerőmű és a Kercsi-híd megépítése volt, akkor további 600 milliárd rubelt írhatunk az eddigi krími költségekhez. Ez mindösszesen 1500 milliárd rubel, ami épp annyi, mint a szövetségi költségvetés oktatásra fordított kiadásainak duplája, és háromszor akkora, mint amennyit a központi büdzsé az egészségügyre költ. Ebből az összegből épp tizenöt éven át lehetne a szövetségi költségvetés kulturális kiadásait fedezni. Arról pedig már nem is beszélve, hogy ennyi pénzből 357 évig lehetne a mai szinten finanszírozni az Oroszországi Tudományos Akadémiát. Ez az ötévnyi Krímmel összefüggő kiadácsomag minden egyes oroszországi állampolgártól 10 ezer rubelt vett el. De nem mindent lehet számszerűsíteni. Így például aligha lehet számokkal kifejezni azoknak a súlyos reputációs veszteségeknek a következményeit, amelyek a Krím anektálása nyomán keletkeztek.

De térjünk vissza Ukrajnához, ahol Janukovics megdöntése után az átmeneti hatalmi vákumot jórészt az addigi parlamenti ellenzék töltötte ki, amelynek többsége éppúgy részese volt a korábbi rezsim korrupciós urambátyám világának, ahogy a hatalom addigi birtokosai is. Ilyen hatalmi feltételek mellett aligha volt esély komoly és átfogó reformokra. Ennek ellenére mégis sikerült kisebb-nagyobb sikereket elkönyvelni.

Ugyanakkor nem meglepő módon azokat a lépéseket, amelyeknek eredményeképpen Ukrajna az elmúlt öt évben – Oroszországot is megelőzve – előrébb lépett a Transparency International listáján, nem annyira az ukrán politikai osztály, mint amennyire Kijev nyugati szövetségeseinek köszönheti. Az utóbbiak kitartó nyomásgyakorlásának lett eredménye, hogy a parlamenti képviselőknek és a kormányzati tisztségviselőknek mindenki által hozzáférhető elektronikus nyilatkozatot kell tenniük anyagi helyzetükről. Ugyancsak elsősorban a nyugati „biztatásoknak” köszönhető, hogy az elmúlt években megváltozott és jóval átláthatóbbá vált a közbeszerzések rendszere is. Újdonságnak számít az is, hogy néhány éve a megüresedett magas kormányzati pozíciókat nyílt versenyben lehet megpályázni. Ám ezek mögött sem elsősorban az ukrán elit kezdeményező akarata állt, hanem a Nyugat kitartó ösztökélése. De még ez sem bizonyult minden esetben elégségesnek. Ukrajnában hiába próbálták éppúgy radikálisan megreformálni a rendőrséget, mint ahogy tették Grúziában Mihail Szaakasvili elnöksége idején, az mégsem sikerült. Jöttek ugyan grúz tanácsadók Kijevbe, ám ebben a számukra idegen közegben kevés dolgot sikerült elérniük. Míg Grúziában az átalakítás nyomán a korábbi rendőri állomány mindössze 15 százaléka folytathatta munkáját, addig a nem kevésbé korrupt ukrán rendőrség munkatársainak 90 százaléka maradhatott szolgálatban. Igaz, immár új egyenruhában.

Az ukrán társadalom többsége a Krím elvesztését és a két kelet-ukrajnai megyében kialakult háborús helyzetet nemzeti tragédiaként éli

meg. Mindeközben a politikai osztály egy része némi megkönnyebbüléssel fogadja, hogy nem kell foglalkoznia az ezeken a területeken élő, a központi hatalom iránt többnyire mérsékelt lojális állampolgárok megnyerésével. Ennek következtében az új, a Majdan után hatalomra került elitnek egyszerűbbé vált a parlamenti többség megszerzése. Ez annál inkább így van, mert nemcsak a Krím és a szakadár területeken élők nem szavaznak az ukrán választásokon, de azok sem, akik ezekről a területekről elmenekülve Ukrajna különböző részeiben találtak menedéket. Számukat több mint egymillióra becsülik. Ők azonban saját országuk menekültjeiként – érthetetlen módon – nem rendelkeznek szavazati joggal, és szociális jogaikban is korlátozottak. Ez is egy olyan súlyos társadalmi és politikai probléma, amelyet az új elnöknek minél hamarabb rendeznie kell. Zelenszkij a kampány idején bejelentette, hogy ha megválasztják, rövid időn belül felújítják a szakadár területeken élők nyugdíjának folyósítását. Mindebből – talán nem alaptalanul – arra lehet következtetni, hogy változni fog Kijev „belső migránsaihoz” való viszonya is.

Az ellentmondásos vagy kifejezetten negatív fejlemények mellett – szerencsére – nem egy példát lehet találni pozitív változásokra is. Ilyen az ukránokat megillető vízummentesség. Az Európai Unióval még 2014-ben aláírt társulási szerződésnek köszönhetően az ukrán állampolgárok már egy ideje vízum nélkül utazhatnak a schengeni zóna országaiba. Ma már a Henley & Partners évente kiadott útlevélindexe szerint az ukrán állampolgárok 128 országba juthatnak el vízummentesen. Lát-

szólag alig rosszabb az oroszok helyzete, akik 118 országba mehetnek vízum nélkül. Ha azonban közelebről is szemügyre vesszük a két listát, rögtön kiderül, hogy egészen más a helyzet a két ország esetében. Míg az orosz állampolgárok csak nyolc európai országba utazhatnak vízum nélkül, addig az ukránok negyvennégybe. Az előbbieknél Albánia mellett be kell érniük az európai FÁK-országokkal, továbbá a volt jugoszláv tagkötársaságok többségével – kivéve Horvátországot és Szlovéniát –, addig az ukránok immár szabadon utazhatnak szinte egész Európában.

A társulási szerződés, amelynek egyik fele lényegében egy szabadkereskedelmi megállapodás az EU-val, nemcsak az ukránok szabad utazására gyakorolt jótékony hatást, de élénkítően hatott az Európai Unió és Ukrajna közti gazdasági kapcsolatokra is, miközben jelentősen visszavetette az Oroszországgal fenntartott kereskedelmi forgalmat. Ennek ellenére még 2017-ben is Oroszország maradt Kijev első számú kereskedelmi partnere. Az EU-val megkötött szabadkereskedelmi egyezmény – figyelembe véve a két szerződő fél gazdasági ereje közti jelentős különbséget – aszimmetrikusan rendelkezik a vámokról. Az egyezmény egyfelől felszámolja az EU ukrán termékekre kivetett vámaid, másfelől hosszú időre biztosítja Kijevnek az ukrán gazdaságot védő vámok fenntarthatását. Az Európai Unióhoz való közeledés – annak reményében, hogy az majdan a tagság elnyerésével zárul – nagy kihívás elé állítja Ukrajnát. Nem egyszerű feladat Európa egyik legszegényebb államának gazdaságát és politikai berendezkedését a nyugati mintákhoz igazítani, kiváltképp háborús

konfliktus idején. Mindazonáltal az ukránok többsége – legalábbis ama felmérés szerint, amelyet a Demokratikus Kezdeményezés Alapítvány 2018 őszén végzett – továbbra is támogatja az ország EU-hoz történő csatlakozását.

Gyakran lehet olvasni arról, hogy az ukrainai átalakítás nehézségei és konfliktusai könnyen torkollhatnak egy újabb Majdanba. Ezt a feltételezést azonban egyetlen felmérés sem erősíti meg. Lehet, hogy ez később változni fog, de pillanatnyilag ez a helyzet. És ez nagyon is érthető. Az ukránok többsége ugyanis tisztában van azzal – merthogy a közelmúltban közvetlenül is megtapasztalhatta –, hogy a „forradalmi erőszak” milyen súlyos következményekkel járhat. Ez jó hír Zelenszkijnek. Egyben arra is kötelezi őt, hogy tegyen meg mindent a 2014. februári három véres kijevi nap eseményeinek teljes és elfogulatlan feltárásáért. Porosenko elnöksége idején ugyan elkezdődtek az ezzel kapcsolatos vizsgálatok, sőt a 2014 tavaszáig összegyűjtött nyomozati anyagot át is adták a hágai Nemzetközi Bíróságnak, de ezen túl semmi érdemi nem történt. Az egyik fontos mércéje lesz Zelenszkij politikai erejének és önállóságának, hogy tud-e ezen a területen eredményt elérni.

Az új elnök, aki kampányának jelszavává a „szabadság, méltóság, becsület” triászát tette meg, határozottan el akart távolodni a Porosenko által képviselt „hadsereg, nyelv, hit” üzenettől. Zelenszkij és környezete láthatóan felismerte, hogy az ukrainai politikai közösségnek identitást nem múltba révedve, nem a nyelvi és felekezeti közösségre és még csak nem is az Oroszországgal való konfrontációra hivatkozva lehet adni,

hanem valami olyasmi által, ami túl van ezeken, és nem a megosztottságot erősíti, hanem az egybetartozást. Az ukrán hatalomnak ez az új retorikája komoly fejtörést okozhat a Kremnek is. Az utóbbi ugyanis 2014-től arra építette propagandáját – mozgósítva ehhez a II. világháborús antifasiszta eszköztárat –, hogy az új ukrán hatalom „fasiszta-banderovista rémuralom”. Kétségtelen, hogy a majdani események során feltűntek szélsőjobboldali, idegengyűlölő, szélsőségesen nacionalista csoportok, ám politikai súlyukat és befolyásukat mindennél jobban mutatta, hogy elnökjelöltjüket, illetve képviselőjelöltjeiket sem a 2014 májusában megtartott elnökválasztáson, sem az őszi parlamenti választáson nem tá-

mogatták tömegek. Ennek ellenére Moszkva fenntartotta „antifasiszta” retorikáját. Ez azonban Zelenskij megválasztásával már aligha tartható, hiszen az a meglepő és a rezsim állítólagos „fasiszta-banderovista” jellegének gyökeresen ellentmondó helyzet állt elő, hogy Ukrajna két legfontosabb közjogi méltósága zsidó ember. A még Porosenko idején ki-nevezett miniszterelnök, Volodimir Hrojszman hitét nyíltan megvalló és gyakorló politikus, akinek származása éppúgy nem volt titok, ahogy Volodimir Zelenskij esetében sem. Ennek ellenére az ukrán társadalom nemcsak hogy elfogadta őket, de az utóbbit nagy többséggel meg is választotta. Nos, ezek az ukránok lennének a „fasiszta-banderovisták”?

## Szerzőink könyvei

87

